

3

Szfinx

Néha egyszerűnek kellene lennünk, és lemondanunk az irodalmi többségről, hogy egyes számban beszéljünk, mint az utca embere: „Mennyi idő van?, és Hová mész? És mi hajt téged ó, ember?”

Így beszélt Szókratész: „Állj csak meg egy pillanatra barátom, hogy beszélhessünk. Nem valami igazságról, amit állítólag birtokolok, sem pedig a világ láthatatlan lényegéről, hanem hogy mit akartál tenni, amikor ta-

lálkoztam veled. Bizonyára igaznak, szépnek vagy jónak ítélted, hisz meg akartad tenni; áruld el nekem, mit értesz igazságon, szépségen és jóságon?”*

Igazság-szépség-jóság... Drága Uram, hová tűntek a Földről e teremtmények?

Továbbállok. Már mindenfelé jártam. Átgaloppoztam néhány földrészen. Mi támogatta pályámat? Mily áramlat hajtá csónakom? Miért választottam egy bizonyos irányt, és aztán egy másikat – oly sok irányt – mint ha félőrrült és mégis tökéletesen tisztafejű lettem volna egyidőben? Soha egyetlen „gondolat” vagy elvonatkoztatás sem hajtott. Breton vagyok és tengerész, olyan, mint a nyílt tengerek, a sirályok, bár Párizsban születtem a Giordano Bruno sugárúton (egy eretnek, aki elég makacs volt ahhoz, hogy máglyára vessék). A dolgok távol álltak egy jó indulástól, de Afganisztán útjain, folyton felidéztem Malraux szavait: „Hadd tévesszék össze mások a lehetőségeknek történő behódolást az ismeretlen kérlelhetetlen fürkészésével”. Az ismeretlen közel áll a breton szívhez (egyik rokonom hajós inasként szolgált a Horn fokot először megkerülő hajón), s én sóvárogtam az ismeretlen, a kaland után, annál is inkább, mivel az „ismerttől” forgott a gyomrom.

De miért volt ez így? Mi indított el azon a pályán? A tengerészek, mint mondják, mindig „a bójától indul-

* Ahogy az Encyclopaedia Universalis 15.91. idézi

nak el”. Egy-egy felfedező út végén sosem lelünk mást, mint ami kezdettől fogva ott volt, és a fenti kérdést bárki feltehetné. A gördülő hullámokat és az óceánba maró szellökéseket bámuló gyermek néma kérdése. „Mi végre ez az egész? *Ki van ott?*”

És akkor a kérdésem földrengésként söpört végig rajtam. 1945. május 5. volt. Alig voltam 21, amikor kiléptem egy tetvektől nyüzsgő hangárból, tífuszosan, amit a koncentrációs táborban kaptam el az utolsó napokban. Nem tudom, miért menekültem meg.

Ez elegendő volt ahhoz, hogy *mindennel* szemben eretnek legyek.

Tátongó üresség voltam.

Tizennyolc hónap az *emberi* szörnyűségben.

Nem a „nácik”, nem a „németek”, nem a „mások”. Az Ember pusztítása. Hirtelen oly barbár világba dobtak, mint amilyen a Guyana éjében bömbölő vörös majmoké. Talán saját értelmük kutatásának fájdalma miatt bömbölnek? Mindenesetre én készen álltam bömbölni a sajátoméért.

*

**

Azonban léteznek a Kegyelem rendkívüli pillanatai. Talán bizonyos kiáltások okozzák a Kegyelem le szállását?

Pontosan hét hónappal azután, hogy elhagytam a senki földjét, és megtaláltam újra a tengert – ami nem különösebben lelkesített, kivéve, hogy szeretett engem, és én is szerettem őt; volt végre valami szeretni való –, egy rozzant katonai szállítógépen találtam magam (mivel még mindig nem volt rendes közlekedés a háború utáni káoszban) úton Kairó felé. Végállomásom India volt, ahol egy breton unokatestvéremet épp akkor nevezték ki kormányzónak.

És ott álltam Gizában a Szfinx előtt.

Kövét dermedtem.

Egyedül voltam, a turisták hordái még nem ereszkedtek Dzsingisz Kánként a világra.

22 éves voltam. Úgy éreztem magam, mint a járkáló halott, mint egy amnéziás gyermek, aki cipeli a benne tátongó fájdalom űrét. Csak egy a homokra és a Szfinxre, mint a tenger végtelenére bámuló szempár voltam. Nem maradt semmi, csak az az űr, az a fájdalom; az egyetlen megmaradt „dolog”! És „Az”, mint ha az örökkévalóság mélységeiből bámult volna vissza rám, mintha a tengernek két szeme lett volna.

Oly parányinak éreztem magam. Mi voltam én?

Még csak egy „ember” sem; emberségemet brutálisan eltépték tőlem. Elmélkedhetünk valamiről, ami SEMMI, valamiről, ami csak egy űr, egy kiáltás, és semmi más? Egy tűz, igen. Egy ádázul perzselő űr. Az

hogy lenni, egyet jelent azzal, hogy égető tűznek lenni. Ez visszanyúlik az ember előtti időkre, a korok elé: a Föld hegyei felé felzengő első kiáltás egy tűz volt. A tűz-énem állt a Szfinx előtt.

És valami olyan, mint egy lázadás, vagy egy megcsalt szerelem, de az „ember” volt az, aki megcsalt engem.

*

**

Volt ott válasz? Egy válasz, mire?

Nem egy gondolkodási rendszert kerestem, vagy egy filozófiát! Amit kerestem az egy... szívdobbanás.

Mentem Felső-Egyiptom felé – egyedül, teljesen egyedül! Ott volt nekem egész Felső-Egyiptom, csak nekem! Abydos, Théba, Luxor, a Királyok völgye és Nag-Hammadi, ahol hat hetet töltöttem a Nílusnál.

Kábultan szédelegtem az alatt a hat hét alatt, egyfajta mély, felfoghatatlan érzelemben lubickoltam, ittam magamba azt a túlcsonduló világot. Üres volt – néhány elszórt rom a homokban –, és mégis oly teli, oly súlyos, mint Luxor napban fürdő, mindig álló, és mindig jelenlévő oszlopai, mintha még mindig hordoznák Ré istent vállaikon. Élő volt. *Ott volt.*

Hirtelen a Nyugat üres, jól öltözött héjnak tűnt, még a görög oszlopok is puhánynak tűntek eme óriásokhoz képest. Az egész Nyugati világ, templomaival és katedrálisaiival, akadémiaiival és Sorbonjaival vala-

miféle intellektuális homlokzatnak tűnt, tiszta, rendes és mutatós, de oly törekeny, hogy úgy tűnt, a semmin alapszik. Átsétáltunk rajtuk, mint ahogy átsétálunk egy sétálóutcán, a minnek is közepén?

Míg itt elnyel, eltörpít, megrendít egy világ, ami nem csupán egy kérdés volt válaszokkal, hanem maga a kérdés – érzett, beszívott, élő, kiáradt a Nap alatt, és hamarosan szilánkokra tört a homokon, csakhogy újra és újra kezdje, mintha azáltal, hogy ezerszer és ezerszer megismételgetne, a kérdés maga erőt nyerne, és a tűz jelenlétét, ami a Válasz volt.

„Értelmesnek” lenni azt jelenti, képesnek lenni inni „azt”, minden más csupán ügyes kis anekdota, hogy lefoglaljuk az agykérget. Hirtelen szemtől-szemben találtam magam egy „semmivel”, ami egy roppant valami volt – szavak nélkül. És az a valami tüzet gyújtott a szívemben, ahol mintha az a tűz lett volna minden, ami ott volt.

Aztán Théba, a sírboltok. Minden *beszélt* hozzám, ahogy egyetlen könyv sem beszélt a Nyugaton valaha is hozzám. Mily furcsa, hogy nem volt ott semmi megértendő, mégis telve volt megértéssel! Eddig a felhőkben éltem? A leghatározottabban nem! Ott volt a Gestapo, ami belevetett engem a teljes érthetlenség szakadékába. Az a Szörnyűség velem volt, a háttérben, bárhová is mentem, mintha az egész Nyugatot *ide* veze-

tett volna. A Nyugat teljes kultúrája, intelligenciája, gépei olyanok voltak, mint egy fekete lyukban elnyelt szél. Csak annyit kellett volna tennünk, hogy ráfújjunk, és összeomlott volna.

De Luxor oszlopai még mindig állva maradnának. S csak bámultam és bámultam a freskókat a félhomályban, a hieroglifákat, teli értelem nélküli értelemmel. És Théba nagy Kígyóját kis egymás után sorjázó embereivel, mindegyikük viseli a nagy kígyó tekercsét fején, utazva át és át az évszázadokon és életeken, és eltemetett dinasztiákon – mindegyiket egyedi sorsa vonzza, mi felé?

*

**

Az egész másfél hónap alatt megmaradtam a kábulat állapotában. Másodszorra megszülettem – hogy mire, azt nem tudtam, mert többé nem voltam ugyanaz a személy, aki egyszer meglátta a napvilágot a Giordano Brúnó sugárúton. Bár kétségtelenül az a személy voltam, aki meghalt egy bizonyos Gestapo barlangban. Összecsomagoltam, és felszálltam az éjszakai vonatra Kairóba. Véletlen volt-e, hogy ez 1946. február 21-én történt, valaki születésnapján, akivel még találkoznom kellett, és aki visszafordíthatatlanul megváltoztatja majd az életemet – „Anya”, a messzi Indiában?

A vonaton merengtem szótlánul, míg az álmos cukornád mezők suhantak melletttem, s a Hold ragyogott fenségesen a Nílus fölött. A Rejtélyt átlyukasztani igyekvő sötét égető nézés voltam; vagy megoldom, vagy felrobbanok. Ennyi világos volt. Nem élhetünk azzal a szörnyűséggel a gyomrunk gödrében. Az egész emberiségem volt halott. És most azok a sivatagi maradványok próbálták benépesíteni belső sírboltomat.

Mégis, egy este, Abydos közelében megláttam kísérteteim csodás szobrait az elmúlt idők néhány fanatikus muszlimja által barbárul összezúzott arcukkal – Istenem segíts! De elmúlnak valaha is az idők? Csupán tovább araszolunk Théba nagy Kígyója alatt, hogy hamarosan felfaljanak a roppant álkapcsok. Mi lázított annyira ebben az emberi állapotban? Bámultam, és bámultam, élesítve sötét pillantásomat. És mégis ott volt Szpartakusz és a lázadó rabszolgák bandája, akik hitték, hogy sikeresen fellázadtak a rómaiak ellen, de aztán jött Glaber és az aljas Crassus, aki Szpartakusz *hatezer* rabszolgáját keresztre feszíttette a Kápua és Róma közti út mentén.

Crassus korábban élt, mint Jézus Krisztus.

Hitler később, mint Jézus Krisztus. Hol a különbség? *Ki* lesz a következő Hitler? Hol?

Negyven évvel később már tudjuk, hogy Hitler szétterjedt mindenhol, és hogy ő nyerte meg a háborút.

Nem, nem a Nyugat darabokra hullását szemléltem Kairó felé tartó vonatomon, hanem valami sokkal mélyebb és homályosabbét, amiben az élet vagy a halál Titkát kell elkapnunk, ha nem akarunk elbukni, mint Szpartakusz, ezernyi hiábavaló lázadásban.

*

**

És visszamentem megnézni a Szfinxet. Úton voltam Port Saidba, hogy elkapjak egy Bombay-be tartó brit hajót. Hogy megmondjam az igazat, füttyültem mindenre, olyan voltam, mint egy ideiglenesen elh拉斯zott öngyilkosság.

És ott volt a lenyűgöző Szfinx, mintha valami titán csomóba gyűjtötte volna a Föld Kérdését, és betuszkolta volna a gyomrod gödrébe, egyetlen szó nélkül. És homok, homok és homok mindenfelé.

Ó, ember, mennyi idő van?

És hová mész?

Szókratész születésekor a Szfinx már kétezer éves.